

 Artikkel

Tietokoneeton elämä yli 60-vuotiaan valintana: Tunteita ja perusteluja

Tietokoneen ja internetin käyttäjämäärien kasvusta sekä Suomen ja Euroopan unionin strategioista huolimatta osa ikääntyneistä ei joko halua tai voi käyttää internetiä. Tässä tutkimuksessa analysoidaan omasta halustaan tietokoneesta kieltäytyvien yli 60-vuotiaiden henkilöiden kertomuksia, joissa he kuvaavat elämäänsä ilman tietokonetta. Tutkimuksessa kysytään: 1. Minkälaisia tunteita tietokone ja tietokoneettomuus herättävät? 2. Millaisiin tietokoneisiin ja tietokoneettomuuteen liittyviin käsitteisiin ja perusteluihin tietokoneesta kieltäytyminen liittyy? 3. Mikä on vastaajien elämässä tietokoneen käyttöä tavoitellumpaa toimintaa? Tutkimuksessa käytetään *grounded theory* -lähestymistapaa. Tulokset osoittavat, että tietokone herättää runsaasti negatiivisia tunteita kun taas tietokoneettomuus positiivisia. Tietokoneen nähdään olevan uhka muun muassa vapaudelle, hyvinvoinnille ja sosiaalisille suhteille. Lisäksi tietokoneen nähdään vievän aikaa merkityksellisemmiksi koetuilta harrastuksilta ja toiminnoilta, jotka liittyvät esimerkiksi luontoon ja käsillä tekemiseen. Vaikuttaa perustellulta kehittää tietoyhteiskuntaa niin, että ikääntyneille edelleen tarjotaan valinnan vapautta sekä mahdollisuuksia elämiseen ja osallisuuteen ilman tietokonetta.

AVAINSANAT: tunteet, ikääntyneet, tietokonesuhde

Suomen ja EU:n strategiat korostavat aktiivista ikääntymistä, joka sisältää myös ikääntyneiden osallistumisen ja oppimisen tieto- ja viestintätekniikkaa hyödyntäen (Ala-Mutka ym. 2008). Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2010–2013 (Liikenne- ja viestintäministeriö 2009) kansalaisten eriarvoisuuden lisääntyminen ja ikääntyneiden osallisuuden edistäminen todetaan viestintäpolitiikan haasteiksi. Ikääntyneiden edellytyksiin ja valmiuksiin hyödyntää tieto- ja viestintätekniikkaa on suunnitelman mukaan kiinnitettävä erityistä huomiota. Kansallisissa eurooppalaisissa strategioissa on korostettu tarvetta tukea ikääntyneiden kansalaisten pääsyä internetiin sekä tarvetta ymmärtää paremmin heidän erityistarpeitaan (Sourbati 2009).

Oikeusministeriön (2010) demokriatoliittisessa keskusteluasiakirjassa linjataan median roolia demokriatissa. Asiakirjassa kehoitetaan kiinnittämään huomiota kan-

salaisten viestinnällisten oikeuksien toteutumiseen, joka tarkoittaa muun muassa sitä, että ”kansalaisilla on oltava tasapuoliset mahdollisuudet saada monipuolista ja kattavaa tietoa” (emt. 154). Asiakirjassa todetaan internetin lisännen demokratiaa ja nähdään sen tarjoavan ikääntyvälle väestölle uusia mahdollisuuksia aktiivisen kansalaisen roolin ylläpitämiseen. Samalla kuitenkin ikääntyvien osallisuuden vahvistaminen määritellään erityiseksi haasteeksi ja viitataan siihen, että eläkeläisten internetin käyttö on yhä muuta väestöä vähäisempää, joskin nopeasti kasvavaa. (emt. 98)

Ikääntyneiden tietokoneen ja internetin käyttö on 2000-luvulla lisääntynyt voimakkaasti Euroopassa (Euractive 2005; Sourbati 2009), Yhdysvalloissa (Pew Internet and American Life Project 2009) ja myös esimerkiksi Kiinassa (China Internet Network Information Center 2008). Euroopassa tietokoneen ja internetin käyttöön liittyvä digitaalinen kuilu on kaventunut, mutta silti olemassa. Eurostat 2004 -tilastojen mukaan digitaalinen kuilu perustuu pääasiallisesti ikään ja koulutustasoon. Vain hieman yli 10 prosenttia yli 65-vuotiaista käytti internetiä vuoden 2004 aikana. (Euractive 2005; ks. myös Sourbati 2009; Vuori & Holmlund-Rytkönen 2005.) Kun Suomessa keväällä 2010 92 prosenttia 45–54 -vuotiaista ilmoitti käyttäneensä internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana, oli 55–64 -vuotiaiden osuus 75 prosenttia ja 65–74 -vuotiaiden 43 prosenttia. Internetin käyttäjien osuus 65–74 -vuotiaista suomalaisista on kasvanut voimakkaasti. Vuoden 2009 ja 2010 välillä käyttäjien osuus kasvoi noin kymmenen prosenttia. (Tilastokeskus 2009; 2010)

Neil Selwyn, Stephen Gorard ja John Furlong (2005, 6–7) näkevät, että internetiä on ympäröinyt liioittelevan ylistyksen retoriikka – ”cyberbole” – jonka avulla on rakennettu utopioita muistuttavia ”e-topioita”. Keskustelua on leimannut se, että internet on nähty merkittävänä mediumina, joka tarjoaa kehittyneille maille keinoja palveluntarjontaan niin kasvatuksen, terveyden, sosiaaliturvan kuin hyvinvoinninkin sektoreilla (Selwyn ym. 2005; ks. myös Sourbati 2009). Internetin ja tietokoneen käytön etuja osoittava tutkimus yli kymmenen viimeisen vuoden ajalta rakentaa kuvan internetistä ensisijaisesti voimauttavana medianana, josta ikääntyneet hyötyvät monella tavalla: terveyttä ja sairauksia koskevan tiedon sekä sosiaalisen tuen saannissa, ostosten tekemisessä, asiointipalveluissa, osakekaupankäynnissä, opiskelussa ja tiedonhankinnassa (esim. Charness & Holley 2004; Galusha 1998; Mann ym. 2005; Sankari 2003; 2004; Selwyn 2004; Sourbati 2009; Vuori & Holmlund-Rytkönen 2005).

Käyttäjämäärien kasvusta, strategioista ja visioista huolimatta osa ikääntyneistä ei kuitenkaan halua käyttää internetiä. Internetiä aktiivisesti välttelevien tai sen käytön lopettaneiden henkilöiden määrän on todettu jopa kasvaneen (ks. Selwyn ym. 2005; Wyatt ym. 2002). 2000-luvun alussa Thomas Schauer (2002) ennusti, että tulevaisuudessa on vähemmän ihmisiä, jotka haluavat käyttää internetiä, mutta eivät voi, ja toisaalta enemmän internetistä kieltäytyviä – ihmisiä, jotka voisivat käyttää internetiä, mutta eivät halua. Tässä artikkelissa kohdistamme katseemme ikääntyneisiin, jotka lähinnä omasta tahdostaan eivät käytä tietokonetta ja internetiä. Niin viestinnän, palveluntarjonnan kuin aktiivisen kansalaisuudenkin näkökulmasta on tärkeää tiedostaa, että internet ei ole kaikkien näkökulmasta houkuttava tai merkityksellinen (ks. myös Sourbati 2009).

Ikääntyneiden tietokoneelle ja tietokoneettomuudelle antamia merkityksiä ja niihin liittyviä tunteita – erityisesti negatiivisia tunteita – ei ole tutkittu riittävän monipuolisesti. Tarkastelemme artikkelissamme millaisia tunteita, käsityksiä, perusteluja ja tavoitteita ikääntyneiden tietokoneettomuuteen liittyy. Aineistomme on 126 tietokoneettoman elämän omasta tahdostaan valinneen yli 60-vuotiaan henkilön aihetta käsittelevät kirjoitukset. Kuvaamme ensin aiempaa tutkimusta ikääntyneiden, tietokoneiden ja internetin sekä tunteiden välisistä yhteyksistä. Jatkamme sen jälkeen tarkastelua tunteiden, kognition ja tavoitteiden näkökulmasta.

Ikääntyneet, tietokone ja tunteet

Ikääntyneillä voidaan viitata kronologisesti hyvinkin eri-ikäisiin henkilöihin riippuen siitä mitä ikääntymisen aluetta tutkitaan: työelämän tutkimuksissa 45-vuotiaakin voi olla ikääntynyt (ks. Raitanen ym. 2004). Tietokoneen käyttöön kohdistuvissa tutkimuksissa käytetään tyypillisesti termiä ”*older adults*”, johon luetaan kontekstista riippuen niin yli 40-vuotiaat kuin skaalan toisessa päässä yli 75-vuotiaatkin (ks. Wagner ym. 2010). Ikääntyneet eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaikka rajaus tehtäisiin tiettyyn sukupolveen, esimerkiksi Suomessa suuriin ikäluokkiin (ks. Karisto 2008; Jyrkämä 2005). Eri ikääntymisvaiheilla, kuten kolmannella ja neljännellä iällä, on eronsa ja eri vaiheiden sisällä on runsaasti heterogeenisuutta (Karisto 2008; Vaarama & Ollila 2009).

Ikääntyneiden väliset erot tieto- ja viestintätekniikan käytössä ovat suuria (esim. Sankari 2003), vaikka yhteistäkin ikääntyneillä on: yli 55-vuotiaat suomalaiset käyttävät internetiä selvästi nuorempiaan vähemmän (Tilastokeskus 2010). Tutkimuksissa on havaittu, että tietokoneesta kieltäytymistä selittävät tekijät ovat samankaltaisia sekä ikääntyneiden että keski-ikäisten osalta (Mann ym. 2005; ks. myös Sourbati 2009). Maria Sourbati (emt.) toteaaakin, ettei ikää tule nähdä ainoana, saati tärkeimpänä kulttuurisena kokemuksena, joka selittää henkilön halukkuutta ja sitoutumista internetin käyttöön. Kronologisen iän ohella kognitiivinen ikä tarjoaa kehyksen tietokoneesta kieltäytymisen tarkasteluun, sillä siihen integroituvat sekä käsitykset että tunteet itsestä suhteessa kronologiseen ikäänsä (Manderbacka 2001).

Ikääntyneiden tietokoneen käyttöön kohdistuva tutkimus on lisääntynyt tasaisesti 1990- ja 2000-lukujen aikana eri tieteenaloilla (Wagner ym. 2010). Suomessa ikääntyneiden tietokoneen ja internetin käyttöön kohdistuvaa tutkimusta on tehty 1980-luvulta alkaen (ks. Sankari 2004) ja se on kohdistunut esimerkiksi tietokoneisiin ikääntyvien voimaantumisen (Hyvönen 2002), ikääntyneiden elämään tietoyhteiskunnan ja tietotekniikan käytön näkökulmasta (Sankari 2003; 2004), verkkopalveluihin ikääntyvien hyvinvoinnin edistäjinä (Tuorila & Kytö 2005) sekä ikääntyneiden informaatiokäyttäytymiseen (Niemelä 2006). Toisaalta, ikääntyneiden osallisuus esimerkiksi suomalaisessa lapsi- ja nuorisovoittoisessa mediakasvatustutkimuksessa on heikko (Hakkarainen ym. 2009). Edellä mainitussa tutkimuskirjallisuudessa tietokoneeseen liittyviä tunteita on paikoin sivuttu lyhyesti.

Ikääntyneiden tietokoneen käyttöön kohdistuvissa kansainvälisissä tutkimuksissa on käsitelty erityisesti tietokoneen käyttötapoja, käytön koettuja hyötyjä ja esteitä sekä käyttöä selittäviä tekijöitä kuten asenteita ja sukupuolta (Kim & Merriam 2004; Rosenthal 2008; Wagner ym. 2010). Tietokoneen ja internetin käyttöön liittyvistä tunteista on ikääntyneiden osalta tarkasteltu eniten tietokoneahdistusta (*computer anxiety*), jonka on todettu olevan yksi tietokoneen käytön esteistä (esim. Cody ym. 1999; Rosenthal 2008). Osassa tutkimuksia on todettu, että ikääntyneillä on nuorempia enemmän tietokoneahdistusta, kun taas osassa tällaista yhteyttä ei ole osoitettu (ks. Karavidas ym. 2005; Wagner ym. 2010). Ikääntyneiden tietokoneahdistuksen on raportoitu rajoittavan tietokoneen käyttöä (Matanda ym. 2004), mutta sen on myös todettu vähenevän tietokoneen käytön jatkuessa (Cody ym. 1999).

Käytön koettuihin hyötyihin kohdistuvissa tutkimuksissa sivutaan toisinaan tietokoneen käyttöön liittyviä tunteita. Nicole Wagnerin ym. (2010) mukaan useissa tutkimuksissa on osoitettu, että tietokoneen käyttö lisää ikääntyneiden yleistä hyvinvointia (*well-being*) sekä lieventää stressiä ja yksinäisyyttä. Anna Dickinson ja Peter Gregor (2006) kuitenkin kyseenalaistavat tietokoneen käytön vaikutuksen ikääntyneiden hyvinvointiin. Heidän mukaansa edellä mainittuihin johtopäätöksiin päätyvät tutkimukset ovat usein interventiotutkimuksia, joissa ikääntyneitä on koulutettu tietokoneen käyttöön ja koetun hyvinvoinnin lisääntymistä selittää pikemminkin itse koulutukseen kuuluva sosiaalinen vuorovaikutus kouluttajien ja osallistujien välillä.

Tutkimuskirjallisuudessa osaa ikääntyneistä on kuvattu ”hopeasurffaajina” (*silver surfers*), joille on tyypillistä muun muassa myönteinen suhtautuminen ikääntymiseen, vähäinen tietokoneeseen liittyvä ahdistus sekä hyvät tietokoneen käyttötaidot ja luottamus omiin taitoihin (*computer efficacy*) (Cody ym. 1999). Kun ikääntyneet kuvataan hopeasurffaajina, yhdistetään tietokoneen käyttö positiivisiin tunteisiin ja voimaannuttaviin oppimiskokemuksiin (esim. Hyvönen 2002). On havaittu muun muassa, että aikuiset ja ikääntyneet aloittelevat verkko-opiskelijat kokevat iloa, helpottuneisuutta ja innostusta, jotka liittyvät tietokoneen mahdollistamaan vuorovaikutukseen sekä joustavaan etäopiskeluun (Zembylas ym. 2008). Osa tutkijoista tosin näkee tutkimuskirjallisuudessa viitteitä positiivisten tunteiden ja kokemusten ylikorostamisesta (esim. Selwyn 2004; Selwyn ym. 2005).

Tietokoneen ja internetin käytön esteitä tarkastelevissa tutkimuksissa kohderyhmään on usein kuulunut myös ikääntyneitä, jotka eivät käytä tietokonetta lainkaan. Tutkimukset osoittavat, että osa ikääntyneistä kokee tietokoneen käytön itselleen liian monimutkaisena, turhautumista ja tuskaa tuottavana toimintana (Galusha 1998; Mann ym. 2005; Rosenthal 2008). Muita tutkimuksissa raportoituja tunteita ovat tekniikan nopeaan vanhenemiseen ja tietoturvaan liittyvät pelot tai yleisempi teknofobia (ks. Harwood 2007; Sourbati 2009; Wagner ym. 2010). Ikääntyneiden internetin käytön esteiksi on todettu havaittujen etujen, motivaation ja tarvittavan tiedon puuttuminen, kustannukset, fyysiset rajoitteet, ikääntymiseen liittyvä stereotyyppinen ajattelu, riittämätön tuki, vähäinen aiempi kokemus tietokoneista työelämässä, epäsopiivat käyttöliittymät tai puuttuvat verkkoyhteydet (ks. Cresci ym. 2010; Harwood 2007; Mann ym. 2005; Wagner ym. 2010).

Selwyn ym. (2005) huomauttavat, että enemmän huomiota tulisi kiinnittää internetin käytön tai sen käyttämättömyyden sosiaaliseen muotoutumiseen, toisin sanoen siihen miten sekä yhteiskunnalliset rakenteet että yksilöiden elämäntilanteet ja tulkinat luovat käytölle tai käyttämättömyydelle reunaehdoja. Ymmärtääksemme syvemmin niitä rakenteita, jotka taustoittavat tai selittävät, miksi ikääntyneet omasta tahdostaan kieltäytyvät tietokoneesta ja internetistä, kuvaamme seuraavaksi tunteiden rakentumisen teoreettista viitekehystä.

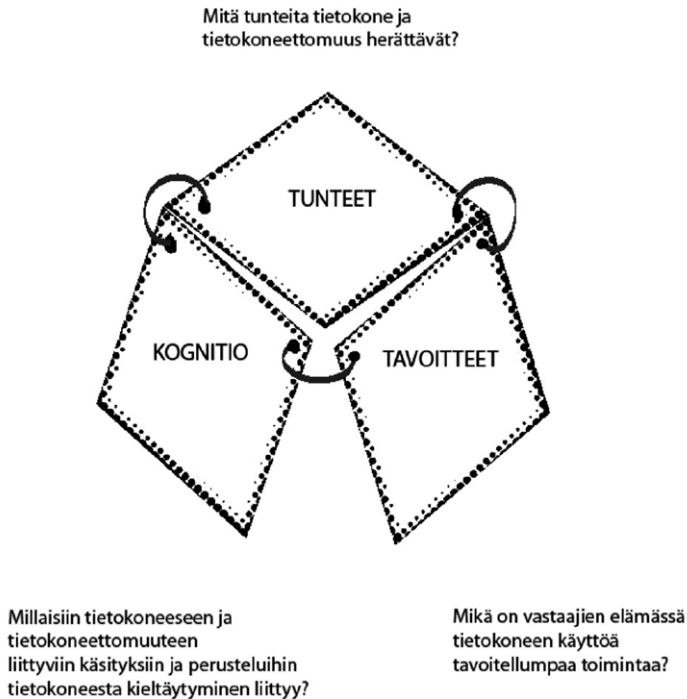
Tunteet, kognitio ja tavoitteet yksilön tietokonesuhteessa

Keskeinen teoreettinen lähtökohtamme on, että ymmärtääksemme tietokoneesta ja internetistä kieltäytymistä, on etsittävä johtolankoja kieltäytyvien tunteiden, kognition ja tavoitteiden integroituneesta kokonaisuudesta (ks. Linnenbrink 2006). Teoreettinen viitekehysemme rakentuu tunteisiin kohdistuvasta sosiaalipsykologisesta, kasvatuspsykologisesta ja psykologisesta tutkimuksesta, joka nojautuu arviointiteorioihin (*appraisal theory*). Arviointiteorioissa tunteiden nähdään kytkeytyvän suurimaksi osaksi yksilöiden subjektiivisiin tulkintoihin tapahtumista ja olosuhteista. Nämä arvioinnit nähdään yhtenä kognition tyyppinä, mutta niiden nähdään eroavan muista kognitioista yhdessä suhteessa: arvioinnit suhteuttavat tapahtumat ja olosuhteet yksilön omiin mielenkiintoihin, intresseihin, tavoitteisiin tai hyvinvointiin (Parrott 2001). Sovellettuna omaan tutkimukseemme tämä tarkoittaa, että ymmärrämme vastaajien kuvailemien, tietokoneeseen liittyvien tunteiden heijastavan heidän tulkintojaan (kognitio) siitä, mikä on tietokoneen suhde heidän tavoitteisiinsa.

Tunteisiin liittyvä sosiaalipsykologinen ja sosiokognitiivinen tutkimus selittää tunteet monikerroksisina prosesseina ja korostaa niiden syntyvän yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Tunteet – myös tietokoneeseen ja internetiin liittyvät – ovat dynaamisia, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti rakentuneita prosesseja ja ne voivat vaihdella intensiteetiltään ja aikadimensioltaan (ks. Linnenbrink 2006; Parrott 2001; Rosenberg 1998). Tunteita voidaan tarkastella suhteellisen pysyvinä ja yleisinä tapoina suhtautua asioihin (*trait-like affects*) tai vähemmän pysyvinä, muuttuvina suhtautumistapoina (*state-like affects*). Jälkimmäisessä tunteiden nähdään muuttuvan silloin kun yksilön ympäristö ja tilanteet sekä niihin liittyvät tulkinat muuttuvat (Rosenberg 1998). Historiaperspektiivissä jälkimmäinen on erityisen kiinnostava, sillä ikääntyneillä on pitkältä ajalta kokemusta yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista. He ovat olleet lapsia, nuoria ja aikuisia aikoina, jolloin uusi teknologia tarkoitti television, reikäkorttien tai kirjoituskoneiden käyttöönottoa. Tunteiden dynaamisuuden ymmärtämiseksi tarvitaan myös yksilön sosiaalis-historiallisen tason tarkastelua (Op't Eynde & Turner 2006).

Tunteet eivät ole vain lopputulos, vaan osa ihmisen tavoitteellista ja tiedollista toimintaa. Viimeaikaisessa tunnetutkimuksessa tunteiden rooli onkin nähty keskeisesti ihmisen motivationaalisissa kokemuksissa, joissa myönteisillä ja kielteisillä tunteilla on erilaisia vaikutuksia siihen, miten yksilö orientoituu käsillä olevissa tilanteissa

(ks. Turner ym. 2003). Arviointi ja orientointi ovat vahvasti kontekstisidonnaisia, siksi me tutkijoina sijoitamme vastaajien ilmaisemat tunnekokemukset ja niihin liittyvät käsitykset kontekstiin, jossa ne syntyvät. Tärkeää on tavoittaa mahdollisimman tarkasti tunteiden merkitysten taso (Corbin & Strauss 2008), jolloin on pohdittava myös sitä, miten itse ymmärrämme tunteiden kontekstisidonnaisuuden. Olemme yhtä mieltä arviointiteorioihin pohjaavan tutkimuksen (esim. Siegel 1999) kanssa siitä, että dikotominen käsitys kognition ja tunteiden vastakkainasettelusta on keinotekoinen. Tunteet eivät esiinny irrallaan ihmisen muusta kokemusmaailmasta (Linnenbrink 2006; Op't Eynde & Turner 2006), eikä tunteiden kuvaus yksinään riitä selittämään ikääntyneiden tietokoneesta kieltäytymistä. Näistä syistä tarkastelemme tunteiden, kognition ja tavoitteiden muodostamaa kokonaisuutta (Kuvio 1), sitä miten ne liittyvät yhteen vastaajien kirjoituksissa ja selittävät tietokoneen käytöstä kieltäytymistä.

Kuvio 1. Tunteiden, kognition ja tavoitteiden integrointi tässä tutkimuksessa.

Kognitio viittaa tietoon, ymmärrykseen, ajattelutapaan, käsitykseen, toiveisiin ja havaintoihin ympäröivästä maailmasta. Käsityksemme kognition merkityksestä ikääntyneiden tietokoneesta kieltäytymisen ymmärtämisessä on yhteneväinen ihmisen toiminnan tutkimisen realistisen paradigman kanssa (Eskola 1999; 2009, 89–92). Tämän ajattelutavan mukaan ihminen ottaa toiminnassaan mukaan erilaisia "lakeja" ("jos a,

niin b”) – kuten luonnonlakeja, psykologisia toimintatapumuksia, sosiaalisia sääntöjä tai yhteiskunnallisia mekanismeja – aina jonkin erityisen logiikan mukaisesti. Lait eivät vaikuta ihmisen toimintaan mekaanisesti. Näin ollen esimerkiksi katonkorjaaja ottaa painovoimalain toiminnassaan huomioon eri lailla kuin itsemurhan tekijä. Sovellettuna omaan tutkimusaineistoomme tämä tarkoittaa, että huomiomme kiinnittyy erityisesti tietokoneen ja sen käytön merkityksiin ikääntyneille: mitä tietokoneen käyttöön liittyviä ”lakeja” he ottavat toiminnassaan huomioon ja millaisen logiikan mukaisesti? Antti Eskola korostaa että ”toimintaa ja sen logiikkaa on valaisevaa katsoa myös poissulkevana kokonaisuutena, joka hylkii siihen sopimattomia elementtejä”, jolloin itse asiassa elämäntapa voi olla mielekkäämpi käsite (Eskola 2009, 90). Elämäntavan näkökulmaa onkin käytetty aikaisemmassa tutkimuksessa selitettäessä ikääntyneiden välisiä eroja arvoissa, valinnoissa ja toiminnoissa (Vuorinen 2009).

Tavoitteilla tarkoitetaan erilaisia tietoisia valintoja, joita yksilöt toteuttavat tietojensa, ymmärryksensä tai käsitystensä perusteella. Tavoiteasettelussa voidaan Paul R. Pintrichin (2000) mukaan erottaa kolme tasoa, joista toinen taso (*goal content*) on keskeinen tässä tutkimuksessa. Tutkimukseemme sovellettuna voidaan sanoa, että ikääntyneet luovat itselleen yleisiä tavoitteita (esimerkiksi liikunta) ja perustelevat niiden merkityksen itselleen. Näin tavoitteet koetaan itselle tärkeiksi ja motivoiviksi. Tavoitteet liittyvät moniin elämäalueisiin ja kertovat siitä, mitä ikääntyneet haluavat elämältään tai minkä he näkevät tavoittelemisen arvoisena. Tavoitteet voivat täten liittyä esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin, henkilökohtaisiin projekteihin, käsillä oleviin huolenaiheisiin, onnellisuuteen, turvallisuuteen tai erilaisiin tehtäviin. Tavoitteet voivat olla keskenään kilpailevia (esimerkiksi tietokone – liikunta) ja niiden asetteluun vaikuttaa myös se, millaisina ikääntyneet näkevät omat mahdollisuutensa niiden suhteen (Wentzel 2000; Pintrich 2000). Tässä tutkimuksessa tulkitsemme vastaajien tavoitteita heidän kertomuksissaan kuvailemista harrastuksista, mielenkiinnon kohteista ja askareista, jotka he kokevat tietokoneen käyttöä merkityksellisimmiksi tavoitteiksi.

Metodologia

Tavoitteenamme on tutkia, miten ikääntyneet, tietokoneesta omasta tahdostaan kieltäytyvät itse kokevat tietokoneettomuutensa ja selittävät sitä. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Minkälaisia tunteita tietokone ja tietokoneettomuus herättävät?
2. Millaisiin tietokoneisiin ja tietokoneettomuuteen liittyviin käsityksiin ja perusteluihin tietokoneesta kieltäytyminen liittyy?
3. Mikä on vastaajien elämässä tietokoneen käyttöä tavoitellumpaa toimintaa?

Keräsimme tutkimusaineiston helmi–maaliskuussa 2009 Lapin, Pohjois-Pohjanmaan sekä Kainuun maakunnissa julkaistavien sanomalehtien ja ilmaisjakelulehtien kautta. Pyysimme lehti-ilmoituksessa yli 60-vuotiaita henkilöitä kuvaamaan, millaista heidän elämänsä ilman tietokonetta on ja tarjosimme heille seuraavat apukysymyk-

set: Miksi et käytä tietokonetta? Haluaisitko käyttää tietokonetta? Millaisia tunteita elämäsi ilman tietokonetta sinussa ja muissa herättää? Miten muut suhtautuvat siihen, ettei sinulla ole tietokonetta? Millaisissa asioissa päiväsi ilman tietokonetta kuluvat? Mitä käytännön hyötyjä tai haittoja siitä on, ettei käytä tietokonetta? Kirjoittajia ohjeistettiin lähettämään kertomukset halutessaan nimettöminä.

Rajasimme vastaajien alaiän 60 vuoteen, sillä internetin käyttäjien osuus on Suomessa suhteellisesti alhaisin juuri tässä ikäluokassa (ks. Tilastokeskus 2009; 2010). Tutkimusaineisto käsittää yhteensä 150 kirjoitusta, mutta kuvaamme tässä artikkelissa tarinoita (n=126), joissa tietokoneettomuus merkityksellistyy kirjoittajan omasta tahdosta tehtynä valintana. Kirjoitusten pituus vaihtelee 29–1454 sanaan, keskiarvon ollessa 238 sanaa. Tarinoiden kirjoittajat (miehiä 33, naisia 92, ei mainintaa 1) olivat vastausajankohtana iältään keskimäärin 69-vuotiaita (vaihteluväli 60–87 vuotta). Yhdessä kertomuksessa kirjoittajan ikää ei mainittu. Kirjoittajat elivät pääosin niin sanottua kolmatta ikäänsä (ks. Laslett 1996; Vaarama & Ollila 2009) eli suurin osa heistä (81 %) ilmoitti olevansa eläkkeellä (työelämässä 4 %, ei mainintaa 15 %). Noin kolmannes tutkittavistamme kuuluu myös niin sanottuihin suuriin ikäluokkiin (ks. Karisto 2008).

Työelämässä ollessaan kirjoittajat olivat toimineet pääosin seuraavilla toimialoilla: sosiaali- ja terveysala (18 %), liiketalous (17 %), koulutus/kasvatus (9 %), luonnonvara-ala (8 %), ravitsemus- ja siivousala (8 %) ja tekniikka (7 %). Koulutustasoltaan kirjoittajat ovat heterogeeninen ryhmä, joukossa on kouluja käymättömiä ja korkea-asteen opiskelleita. Koulutustausta jakaantuu seuraavasti: ammattikoulu (24 %), ei koulutusta, kiertokoulu tai kansakoulu (19 %), opisto (12 %), korkeakoulu (9 %), keskikoulu tai kansalaisopisto (8 %) tai kansankorkeakoulu (3 %). Neljännes kirjoittajista ei ole kuvannut koulutustaustaansa. Suurin osa kirjoittajista asuu Pohjois-Pohjanmaan (39 %) ja Lapin (37 %) maakunnissa, vaikkakin Kainuun, Etelä-Pohjanmaan, Pohjois-Karjalan sekä Keski-, Lounais-, Länsi- ja Etelä-Suomen maakunnissa asuvia ikääntyneitä oli mukana aineistossa. Osa kirjoittajista (8 %) ei mainitse asuinpaikkaansa.

Olemme analysoineet aineistomme kirjoittajien omasta kokemusmaailmasta käsin, selontekoina siitä, miten ja miksi he ovat valinneet omasta tahdostaan tietokoneettomuuden (vrt. kertomusten tarkastelu kulttuurisia merkitysrakenteita hyödyntävinä selontekoina). Aineiston analyysi toteutettiin *grounded theory* -lähestymistapaa (Corbin & Strauss 2008) noudattaen, koska sen vaiheittain etenevän analyysiprosessin kautta on mahdollista päästä ymmärtämään ja nostamaan esiin niitä merkityksiä, joita vastaajien kirjoituksiin sisältyy. Ilmiöitä kuvaavat käsitteet ja niiden suhteet määräytyvät aineistopohjaisesti. Valitsemamme lähestymistavan lähtökohtana on kiinnostus yksilöiden kokemuksiin sekä toisaalta kokemuksille annettuja merkityksiä kohtaan (emt.).

Luokittelun ja analysoinnin ensimmäinen vaihe on avoin koodaus. Avoimella koodauksella tarkasteltiin *vastaajien suhdetta tietokoneeseen*. Luokitteluyksiköksi valittiin yhden vastaajan kirjoitus ja kumpikin tutkija luokitteli aineiston itsenäisesti useita kertoja. Luokittelimme vastaajat niihin, joiden suhde tietokoneeseen on 1) omasta tahdosta kieltäytyvä (n=126) ja 2) olosuhteiden pakosta kieltäytyvä (n=24). Koska

avoin koodaus osoitti, että kirjoitukset ovat vahvasti tunnepitoisia, aloimme tunteiden ohella analysoida ja luokitella myös niitä erilaisia selityksiä, joita kirjoittajat meille tarjosivat. Niinpä seuraavassa luokitteluvaiheessa, aksiaalisessa koodauksessa, muodostimme omasta tahdosta kieltäytyvien pääluokan alle tunteita, kognitioita ja tavoitteita kuvaavat alaluokat. Tunteita koodattiin aineistosta sekä kirjoittajien itsensä käyttämien tunnesanojen että tutkijoiden tekstistä tekemien tulkintojen avulla. Tunteita, kognitiota ja tavoitteita integroivan analyysinäkökulman valitsimme, koska kertomuksissa näyttäytyi selvästi kirjoittajien menneisyysmääräytyneisyys ja tulevaisuusorientoituneisuus (ks. Giele & Elder 1998; Jyrkämä 2005) ja koska nykytutkimuksen (ks. Linnenbrink 2006) mukaan tunteet ovat yhteydessä ihmisen ajatteluun ja kokemukseen. Kirjoittajat liikkuvat kertomuksissaan niin nykyhetkessä, menneisyydessä kuin mahdollisessa tulevaisuudessaankin tarjoten runsaasti tietoa omista tavoitteistaan.

Viimeisessä luokitteluvaiheessa, selektiivisessä koodauksessa, on tavoitteena määrittellä käsite, joka yhdistää ja selittää edellisiä käsitteitä. Omasta tahdostaan tietokoneetta elävät ikääntyneet, heidän tunteensa ja käsityksensä liittyvät arvoihin, jotka määrittelimme aiemmat alaluokat yhdistäväksi ydinkäsitteeksi.

Tietokoneeseen ja tietokoneettomuuteen liittyvät tunteet

Luokittelimme aineistossa ilmaistut, tietokoneeseen tai tietokoneettomuuteen liittyvät tunteet 33 luokkaan, joista 18 on sävyltään selkeämmin negatiivisia ja 12 positiivisia. Tämän lisäksi koodasimme 3 luokkaa, jotka eivät ole luokiteltavissa pääsävyltään negatiiviseksi tai positiiviseksi: välinpitämättömyys, ristiriitaisuus ja tunteettomuus. Kaiken kaikkiaan negatiiviset tunteet liittyvät pääosin tietokoneeseen ja sen käyttöön, kun taas positiiviset tunteet liittyvät elämään ja harrastuksiin ilman tietokonetta. Vaikka tässä artikkelissa kuvaammekin tunteita negatiivisuuden ja positiivisuuden näkökulmista, ei tunteiden maailma ole vain kaksidimensioinen, jossa vain tunteiden arvo (positiivinen – negatiivinen) sekä niiden voimakkuus (heikko – vahva) tiedostetaan. Niiden lisäksi myös keholliset kokemukset, äänenpainot ja tunteiden säätely kuuluvat tunteiden maailmaan. Tunteita näin ollen ovat myös ”voimantunne”, ”halu vastustaa” tai ”kontrolloitavana olemisen tunne”. (Fontaine ym. 2007.)

Tietokoneesta omasta tahdostaan kieltäytyvät ilmaisevat lukuisia negatiivisia tunteita suhteessaan tietokoneeseen. Kertomuksissa ilmaistaan pelkoa ja huolta (n=50), mielenkiinnottomuutta (n=23) ja haluttomuutta (n=21). Edellä mainittujen tunteiden osalta tuloksemme vahvistavat aiempaa tutkimusta tietokoneen käytön esteistä ikääntyneillä (esim. Wagner ym. 2010; ks. myös Galusha 1998; Harwood 2007; Mann ym. 2005; Sankari 2003; 2004; Silver 2001). Myös pelkojen syyt ovat pääosin aiemmassa tutkimuksessa esiin tuotuja. Pelkoa koskevia mainintoja esiintyy myös jäljempänä esiteltävissä kognitioissa. Tutkimusaineistomme sisältää myös yksilöllisempiä pelon ja huolen aiheita. Yhtä kirjoittajaa huolettaa tietokoneen käytöstä aiheutuva nykynuorten oikeinkirjoitustaidon heikkeneminen (K34). Aineistossa ilmaistaan myös pelkoa tietokoneen käyttöä (K47) ja siinä virheiden tekemistä kohtaan (K45).

Aiemmassa tutkimuksessa ei sen sijaan ole juurikaan raportoitu ikääntyneiden kokemaa ja/tai ilmaisemaa pelkoa tietokoneen haitallisia terveysvaikutuksia kohtaan, eikä myöskään ärtymyksen ja vihan, epäoikeudenmukaisuuden sekä uhmakkuuden tunteita. Kuvaamme kirjoittajien ymmärrystä tietokoneen haitallisista terveysvaikutuksista tarkemmin seuraavassa, kognitioihin liittyvässä luvussa. Lukuisissa kertomuksissa ilmaistaan ärtymystä ja vihaa (n=22) sekä epäoikeudenmukaisuuden tunteita (n=10). Ne yhdistyvät yleisimmin palveluiden ja (lisä)tiedonvälityksen siirtymiseen internetiin, kuten esimerkiksi seuraavissa:

Se mikä ystäväpiirissäni, ja myös minua, "ottaa päähän" todella paljon, on nykyinen tiedonvälitys. Niin TV:ssä kuin lehdistä ja jopa radiossa ilmoitetaan, että lisätieto, mielipide tai vastaus tulisi aina vain tapahtua netissä. (K101.)

Se, että monissa ilmoituksissa on enää www.fi ei esim. puhelinnumeroa tai osoitetta tuntuu epäoikeudenmukaiselta. Onko se esim. ihmisoikeuksien ja tasa-arvon mukaista? (K126)

Ärtymystä aiheuttaa myös se, että "menee sitten lääkäriin tai mihin virastoon hyvänsä – niin ei enää saa edes katsekontaktia, kun konetta vaan tuijotellaan" (K81). Toisaalta muutama kirjoittaja ilmaisee yleistynyttä vihaa "tietokoneen keksimisen aikakautta" (K16), "liiallista tietotulvaa" (K22), "tietokonetta ja kaikkia teknillisiä 'rakineita'" (K26) kohtaan. Kertomuksista on luettavissa myös uhmakkuutta tai "viileyttä" (vrt. Karisto 2008, 81) tietokonetta, ympäröivän yhteiskunnan reaktioita, sekä myös tutkijoiden kysymyksiä kohtaan:

"Miten muut suhtautuvat..." (Tekisipä mieli sanoa, että voi teitä lapsiraukat, mutta en sano kuitenkaan.) Ei näillä kymmenillä ole väliä, jos naapurilla on muotifarkut mutta mulla ei. (K10)

Höpö, höpö, mitkö muut minun tuttavani ajattelevat siitä, etten käytä sitä. Kun ihminen on tullut tähän ikään, sairaudet ja kuolema ovat kohdanneet perhettäni, on yhden tekevää mitä muut minusta ajattelevat ja kuinka suhtautuvat asiaan (ilman tietokonetta). Murrosikäisten touhua ottaa huomioon toisten ajatukset ja tanssia toisten pillin mukaan. (K108)

Tunteiden negatiivisia sävyjä, samoin kuin tietokoneeseen liittyviä kognitioita, on luettavissa myös nimistä, joilla kirjoittajat tietokonetta kutsuvat: vempale, vehje, turhuuksien turhuus, turhake, tarpeeton kalu, sähkösyöppö, suhiseva välkkyvä johto – mokoma hiiri, huono isäntä, rakkine, pyhä lehmä, nykyihme, mööbeli, lyijykynän jatke, leikkikalu, laskin, laite, laatikko, kapistus, ihmelaitos, ihmekapistus ja härveli.

Kertomuksissa kuvataan myös tunteiden dynaamisuutta (ks. myös Linnenbrink 2006; Rosenberg 1998) sekä tietokoneeseen liittyvien negatiivisten ja positiivisten tunteiden samanaikaista esiintymistä, ambivalenssia. Aineistossamme näkyy esimer-

kiksi pelon dynaamisuus (ks. myös Sankari 2003; 2004) sekä mielenkiinnon ja mielenkiinnostumuuden ambivalenssi:

1989–1990 koulussani pakolliseen koulutukseen (VESO) kuului tekstinkäsittelyn opettelu. Silloin jouduin/pääsin ensimmäisen kerran kosketuksiin tietokoneen kanssa (olin siis 43-vuotias). Lakkasin pelkäämästä, että kone räjähtää tai nielaisee jotain tärkeää! (K99)

Sitten blogit. En ymmärrä, miksi lukisin ihmisten päiväkirjoja, saati panisin omani yleiseen jakoon. --- Mutta eipä silti – toisaalta, kyllä sanavalmiin (ja ah niin söpön) Anssi Koivurannan sanomiset ihan vähän kiehtoisivat! Mutta ovatko kaikki poliitikot ja muut sen sellaiset niin hyviä kirjoittajia, että niitä tekstejä jaksaisi lukea? (K99)

Positiivisista tunteista kertomuksissa kuvattiin useimmin tyytyväisyyttä (n=50), omanarvontunnetta (n=11) ja vapautta (n=8), jotka liittyivät lähes yksinomaan kirjoittajien valintaan – tietokoneettomaan elämään. Ajan valtavirrasta poikkeava valinta liittyy positiivisesti omanarvontunteisiin:

Enkä pidä itseäni kovinkaan ”pöljänä” vaikken ”tietsikka” kainalossa kuljekaani. (K124)

Olen ylpeä itsestäni, että olen pystynyt elämään ilman tyhjänpäiväistä kapistusta. Uskallan ja rohkenen elää omaa elämäni, ilman muiden ja ympäristön ja mainosten tuomaa painostusta. (K39)

Kirjoittajien kuvailema omanarvontunne näyttää mielenkiintoiselta kun sitä tarkastelee aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa raportoituihin, internetin käyttöön liittyviin ajassa ja yhteiskunnan kehityksessä mukana olemisen tunteisiin (ks. Harwood 2007; Hyvönen 2002; Sankari 2004; Sourbati 2009).

Tietokoneeseen ja tietokoneettomuuteen liittyviä käsityksiä ja perusteluja

Luokittelimme aineistossa ilmaistut, tietokoneeseen tai tietokoneettomuuteen liittyvät käsitykset ja perustelut 37 luokkaan, jotka voidaan edelleen jakaa sen perusteella, luonnehtiiko kirjoittaja millainen tietokone on vai perusteleekeko miksi hän kieltäytyy tietokoneesta. Osassa kertomuksia (n=43) tietokone merkityksellistyy hyödyllisenä välineenä, jota kirjoittaja ei kuitenkaan itse tarvitse (ks. myös Sourbati 2009). Useammassa kertomuksissa tietokone kuitenkin näyttäytyy *uhkana* tietoturvalle (n=26), terveydelle (n=24) ja kasvokkaisille ihmiskontakteille (n=12).

Tietokoneen käytön vaatima aika on passivoivaa ja jäykistää kehon jopa huonoon asentoon, verenkierto heikkenee mutta paine nousee --- (K104)

Tänä koneaikana ihmiset häviää paljon? Naapuripolut ruohottuu. Istutaan ja puhekin kohta unohtuu. (K102)

Osassa kertomuksia (n=22) tietokoneen kuvataan aiheuttavan riippuvuutta, joten näin ollen sen voi tulkita myös uhkana ikääntyneiden vapaudelle: se "kookuttaa", "sitoo orjaiseksi" ja sen ääreen voi "tönkkiytyä tuntikausiksi". Tietokone kuvataan myös lyhytikäisenä ja ongelmille alttiina (n=15) sekä sisällöltään asiattomana, jopa vaarallisena (n=11). Näyttää siltä, että ikääntyneet ottavat toiminnassaan totaali-kiel-täytymisen logiikalla huomioon seuraavan "lain" (ks. Eskola 1999; 2009, 89–92): "Jos käyttää tietokonetta... voi tulla riippuvaiseksi, voi liikunta jäädä jne." Kirjoittajat perustelevat tietokoneettomuuttaan ikääntyneisiin kohdistuvasta aiemmasta tutki-muskirjallisuudesta (esim. Galusha 1998; Mann ym. 2005; Silver 2001; Wagner ym. 2010; ks. myös Harwood 2007) tutuilla tavoilla: tietokoneelle ei ole tarvetta (n=56), aikaa (n=43), tai taloudellisia mahdollisuuksia (n=37). Seitsemässätoista kertomuk-sessa osaamisen ja siihen mahdollisesti liittyvät oppimiskyvyn puutteet yhdistetään tietokoneettomuuteen. Yhtä useassa kertomuksessa puolestaan tuodaan esiin, ettei valinnassa ole kyse osaamisen tai oppimiskyvyn puutteesta.

Kirjoittajien työelämä kytkeytyy kertomuksiin kolmella tavalla. Osassa tarinoita (n=25) kirjoittaja mainitsee käyttäneensä työssään tietokonetta, mutta käyttöä ei kuitenkaan kuvata negatiivisena kokemuksena – päinvastoin muutamassa tarinassa tietokone kuvataan hyväksi työvälineeksi. Osassa kertomuksia tietokoneettomuutta perustellaan aiempienkin tutkimustulosten mukaisesti (ks. Harwood 2007) sillä, ettei kirjoittaja ole työssäoloaikanaan käyttänyt tietokonetta. Kielteinen työelämäkoke-mus tietokoneista, niiden käytöstä tai käyttäjistä tuodaan esiin tietokoneettomuuden perusteluna 19 kertomuksessa. Näistä yhdessä kirjoittaja kuvaa kokemusta "traumaat-tisena".

Sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta katsoen on mielenkiintoista, että lukuisissa (n=22) kertomuksissa viitataan siihen, etteivät ystävät, tuttavat tai muut seudun samanikäiset käytä tietokonetta. Kirjoittajat näyttävät elävän tietokoneetonta elämää tältä osin samanhenkisessä sosiaalisessa lähiympäristössä, jonka oletamme tukevan heidän valintaansa. Yksilön mediasuhde on sosiaalisesti, kulttuurisesti ja pai-kallisestikin muovautunut (ks. Chamberlain & Hodgetts 2008; Hakkarainen 2009). Vastaavasti tietokonetta käyttävien ikääntyneiden osalta on osoitettu, että sosiaali-sen lähiympäristön tuella on keskeinen merkitys mielenkiinnon heräämisessä, käytön oppimisessa sekä käytön ja osaamisen ylläpidossa (ks. Sourbati 2009).

Ajan puute näyttyy noin kolmasosassa kertomuksista (n=43) merkittävänä perus-teena tietokoneettomuudelle, mikä on tutkijalle mielenkiintoinen, valinnoista kertova johtolanka. Tulkitsemme Sankarin (2003; 2004) tavoin ajan puutteeseen vetoamisen tarkoittavan riittävän intressin puuttumista. Mikä sitten kirjoittajien arjessa on mie-lenkiintoisempaa – mikä menee tietokoneen käytön edelle?

Mikä on tietokoneen käyttöä tavoitellumpaa toimintaa?

Edellä esiteltyjä tietokoneeseen ja tietokoneettomuuteen liittyviä käsityksiä vasten tarkasteltuna ei ole yllättävää, että kirjoittajat luonnehtivat omaa tietokoneetonta elämänsä tavoilla, jotka luokittelimme itsenäiseksi ja vapaaksi elämäksi (n=26), yksilölliseksi elämäksi (n=15) ja yksinkertaiseksi elämäksi (n=11). Esimerkiksi yksilöllinen elämä merkityksellistyy valtavirrasta poikkeavina ratkaisuinä:

--- eikä ole tullut mieleenkään laittaa konetta, en ole koskaan ollut sellainen, että pitää mennä virran mukana, ei ole kännykkäkameraakaan, joita näkyy olevan kaikilla, en ole koskaan pukeutunut muodin mukaankaan, olen aina laittanut vaatetta, josta olen pitänyt. (K103)

Aineistossa tietokone ei pysty kilpailemaan tutkimukseen osallistuneille ikääntyneille mielekkäämpien toimintojen kanssa, jotka luokittelimme 34 luokkaan. Kertomuksissa mainittiin useimmiten seuraavat harrastukset: liikunta (arki-, hyöty- tai järjestetty liikunta) (n=66), lukeminen (n=59), käsityöt (n=37), pihatyöt (n=32), kyläily ja sosiaalisten suhteiden hoitaminen (n=32), kotityöt (n=32), muiden auttaminen (n=25), luontoaktiviteetit (n=19), ruoanvalmistus (n=16), sienestys ja marjastus (n=16) ja metsästyminen ja kalastus (n=14). Nämä harrastukset ja toiminnot merkityksellistyvät kirjoituksissa suurelta osin oman kehon ja mielen terveyden edistämisenä. Tutkimustiedot suomalaisten suurten ikäluokkien osalta viittaavatkin siihen, että heidän elämäntyyliinsä on terveystavoitteista, vaikka myös terveydelle viileää elämäntyyliä eli terveellisistä elintavoista kieltäytymistä on tutkimuksissa havaittu (ks. Karisto 2008).

Aineistossamme on mielenkiintoista juuri se, että ikääntyneiden käsitykset tietokoneesta eivät liity terveyteen samalla tavalla kuin tietokoneen käyttöön liittyneet aiemmat tutkimukset ovat pyrkineet osoittamaan – yleistä hyvinvointia (*well-being*) lisäämällä sekä lieventämällä stressiä ja yksinäisyyttä (esim. Wagner ym. 2010), vaan pikemminkin päinvastoin. Tietokoneesta kieltäytyminen näyttää merkitsevän tutkimuksemme ikääntyneille terveellisemmän elämäntavan valitsemista ja tavoittelua. Joissakin kertomuksissa (n=6) viitataan myös siihen, että tietokoneen voisi tulevaisuudessa hankkia – mutta vasta sitten kun terveys ja toimintakykyisyys ovat olennaisesti heikentyneet. Näissä kertomuksissa tietokone merkityksellistetään pikemminkin toimintakyvyn kompensoijaksi.

Olen ajatellut, että ehkäpä sitten jos joudun vanhainkodin sänkyyn liikuntakyvyttömänä mutta pää vielä selvänä ja näkö tallella (kuten äitini viime vuosinaan) niin ehkä sitten pyydän lapsiani laittamaan minulle pienen tietokoneen, siinähan sitä näpyttelisi vatsan päällä. (K90)

Kertomusten tarkastelu elämänkulun näkökulmasta tuntuu luonteelta. Toisin sanoen kirjoittajien näkeminen sekä menneisyysmääräytyneenä että tulevaisuus-orientoituneena aktiivisina toimijoina, jotka tekevät elämänsä liittyviä päätöksiä

omaksumiensä tavoitteiden suuntaisesti (Giele & Elder 1998; Jyrkämä 2005). Kirjoituksissa näkyy kirjoittajien yksilöllinen päämääräorientaatio, joka on yksi keskeinen näkökulma tutkittaessa ihmisen toimintaa elämänsä näkökulmasta. Elämään liittyviä päätöksiä ohjaavia tavoitteita voivat olla muun muassa taloudellisen turvallisuuden ja tyytyväisyyden saavuttaminen tai tuskan välttäminen. (Emt.) Tavoitteet ovat yhteydessä arvoihin (Wentzel 2000) ja laajemmin myös elämäntapaan. Kyse näyttäisi olevan terveyden, vapauden ja yksilöllisyyden arvoja toteuttavasta elämäntavasta, johon tutkimustulostemme perusteella osa ikääntyneistä kokee tietokoneen ja internetin istuvan huonosti.

Ikääntyminen on varsin vahvasti sidoksissa paikallisuuteen (ks. Jyrkämä 2005) ja saman voi todeta ikääntyneiden tietokonesuhteista. Suuri osa edellä luetelluista ja muista kirjoittajien kuvailemista harrastuksista liittyy luontoon, jos luonto ymmärrettään laajasti metsänä, metsän eläiminä, kotieläiminä, marjoina, sieninä, puutarhoina ja kaikkena sinä tekemisenä, jonka yhteydessä luonnosta nautitaan tai sitä hoidetaan ja hyödynnetään (ks. Vuorinen 2009). Suuri osa aineistomme olevien kertomusten kirjoittajista asuu Pohjois-Pohjanmaan (39 %) ja Lapin (37 %) maakuntien maalaiskylissä ja taajamien omakotialueilla, joissa luontoon liittyvät aktiviteetit ovat mahdollisia, mielekkäitä ja tärkeäksi koettu osa elämäntapaa (ks. myös Vuorinen 2009). Aineistomme olevien ikääntyneiden elämässä luontoaktiviteetit näyttävät olevan merkityksellisempiä kuin pääkaupunkiseudun kaupunkiolosuhteissa asuvien eläkeläisten elämässä, siten kuin esimerkiksi Ilka Haarni (2010) on sitä tutkimuksessaan valottanut.

Lopuksi

Tuloksemme osoittavat, että tietokoneeseen ja siitä kieltäytymiseen liittyy laaja kirjo negatiivisia ja positiivisia tunteita, jotka näyttävät esiintyvän joissakin tapauksissa myös samanaikaisesti. Negatiiviset tunteet liittyvät pääosin tietokoneeseen ja sen käyttöön, kun taas positiiviset tunteet liittyvät elämään ilman tietokonetta, erityisesti niihin harrastuksiin ja toimintoihin, joita kuvataan tietokonetta arvokkaampina ja samalla tavoitellumpina. Tunteiden ja niihin liittyvien tavoitteiden tarkastelumme vahvistaa viimeaikaista teoreettista näkemystä tunteiden ja tavoitteiden integroitumisesta (Linnenbrink 2006; Op't Eynde & Turner 2006; Turner ym. 2003).

Tutkimuksemme toi esiin joitakin aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa huomiotta jääneitä, tietokoneeseen liittyviä negatiivisia tunteita, kuten ärtymys, viha, uhmakuus ja epäoikeudenmukaisuuden tunne. Tutkimustuloksemme vahvistavat aiempia tutkimustuloksia tietoturvaan ja tietotekniikan nopeaan vanhenemiseen liittyvien pelkojen osalta (ks. Harwood 2007; Sourbati 2009; Wagner ym. 2010), mutta osoittaa lisäksi uuden pelon ja huolen aiheen: tietokoneen käytön haitalliset terveysvaikutukset. Pelkoon ja huoleen liittyvät selitykset osoittavat, että suuri osa tutkimukseemme osallistuneista ikääntyneistä tulkitsee tietokoneen olevan uhka niin tietoturvalle, terveydelle, kasvokkaisille ihmiskontakteille kuin vapaudelleenkin. Tämän uhkan he ottavat toiminnassaan huomioon totaalikieltäytymisen logiikalla (ks. Eskola 1999; 2009).

Kertomuksia voi tältä osin tarkastella myös tietokoneen riskejä ylikorostavana, stereotyyppisenä ajatteluna.

Tutkimustuloksemme vahvistavat aiempia tutkimustuloksia internetin käytön positiivisesta korrelaatiosta koulutustasoon (Euractive 2005; ks. myös Sourbati 2009; Vuori & Holmlund-Rytkönen 2005). Vastaajiemme koulutustaso on pääosin verrattain alhainen, eivätkä he täytä hopeasurffaajien (Cody ym. 1999) tunnusmerkkejä. Kuitenkin tulokset viittaavat myös siihen, että kronologisen iän ja koulutustason lisäksi tietokoneettoman elämän valinta selittyy myös sosiaalisilla, kulttuurisilla ja paikallisilla tekijöillä (ks. myös Chamberlain & Hodgetts 2008; Hakkarainen 2009; Sourbati 2009). Vastaajiemme tietokoneettomassa elämässä on kyse myös maalaiskylissä ja taajamien omakotialueilla rakentuvasta elämäntavasta (ks. myös Vuorinen 2009), jossa tietokoneelle ei ole sijaa, mutta jossa suuri osa tekemisestä liittyy luontoon, sen hyödyntämiseen ja siitä nauttimiseen. Tietokoneettomuus näyttää toteuttavan itsenäisyyden ja vapauden arvoja, jotka on aiemmissa tutkimuksissa havaittu ikääntyneiden ihmisten keskeisiksi hyvän elämänlaadun osatekijöiksi (ks. Heikkinen 2008).

Aloitimme artikkelimme viittaamalla kansallisiin eurooppalaisiin sekä EU:n strategioihin, joissa ikääntyneiden pääsy internetiin nähdään tavoiteltavana osallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmista. Yhteiskunnallista ja poliittista keskustelua näyttää hallitsevan ajatus, että kaikkien tulisi voida ja haluta päästä internetiin. Kun internetiin pääsyn esteet on raivattu, kaikkien oletetaan ottavan sen innolla osaksi elämäänsä (ks. myös Wyatt ym. 2002). Onko tietokoneiden integroiminen ikääntyneiden elämään sitten ratkaisu ikääntyneiden osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi? Tutkimuksemme perusteella vastaamme ”ei välttämättä”. Tällä hetkellä kaikki ikääntyneet eivät ensinnäkään näytä haluavan käyttää internetiä. Tutkimuksemme osallistuneet ikääntyneet raportoivat laajan kirjon internetiin kohdistuvia negatiivisia tunteita. Tämä on hyvä tiedostaa yhteiskunnallisessa tilanteessa, jota luonnehtii internetin mahdollisuuksia liioittelevan ylistyksen retoriikka – ”cyberbole” (Selwyn ym. 2005). Vaikuttaa pikemminkin perustellulta kehittää tietoyhteiskuntaa niin, että ikääntyneille edelleen tarjotaan valinnan vapautta sekä mahdollisuuksia elämiseen ja osallisuuteen ilman tietokonetta. Tämä ajatus toistuu toiveena (ks. myös Sankari 2004) useassa aineistomme kertomuksessa, kuten seuraavassa, johon päätämme artikkelimme:

Lopuksi sitten toivon, että vielä meidän pystyessä asumaan kotona ja järkikullan vielä vähä toimissa saisimme saada tiedon muualta kuin tietokoneen kautta, tai sen avulla.
(K73)

Kirjallisuus

- Ala-Mutka, Kirsti; Malanowski, Norbert; Punie, Yves & Cabrera, Marcelino (2008). *Active ageing and the potential of ICT for learning*. European Commission, Joint Research Centre, Instituto of Prospective Technological Studies. Spain. Saatavilla: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC45209.pdf> (luettu 5.4.2010).
- Chamberlain, Kerry & Hodgetts, Darrin (2008). Social psychology and media: Critical considerations. *Social and Personality Psychology Compass* 2:3, 1109–1125.
- Charness, Neil & Holley, Patricia (2004). The new media and older adults: Usable and useful? *American Behavioral Scientist* 48:4, 416–433.
- China Internet Network Information Center (2008). *Statistical survey report on the internet development in China. Abridged Edition (July 2008)*. Saatavilla: <http://www.cnnic.net.cn/download/2008/CNNIC22threport-en.pdf> (luettu 6.4.2010).
- Cody, Michael, J.; Dunn, Deborah; Hoppin, Shari & Wend, Pamela (1999). Silvers surfers: Training and evaluating internet use among older adult learners. *Communication Education* 48:4, 269–286.
- Corbin, Juliet & Strauss, Anselm (2008). *Basics of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Cresci, M. Kay; Yarandi, Hossein N. & Morrell, Roger W. (2010). Pro-nets versus no-nets: Differences in urban older adults' predilections for internet use. *Educational Gerontology* 36:6, 500–520.
- Dickinson, Anna & Gregor, Peter (2006). Computer use has no demonstrated impact on the well-being of older adults. *International Journal of Human-Computer Studies* 64:8, 744–753.
- Eskola, Antti (1999). Laws, logics, and human activity. Teoksessa: Engeström, Yrjö; Miettinen, Reijo & Punamäki, Raija-Leena (toim.). *Perspectives on activity theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 107–114.
- Eskola, Antti (2009). *Mikä henki meitä kantaa: Katselen työni jälkiä*. Helsinki: Tammi.
- Euractiv (2005). *Europe's digital divide is slowly narrowing*. Euractiv.com. Saatavilla: <http://www.euractiv.com/en/infosociety/europe-digital-divide-slowly-narrowing/article-148102> (luettu 4.6.2010).
- Fontaine, Johnny, R.J.; Scherer, Klaus R.; Roesch, Etienne, B. & Ellsworth, Phoebe, C. (2007). The world of emotion is not two-dimensional. *Psychological Science* 18:12, 1050–1057.
- Galusha, Jill M. (1998). *The use of computer technology by older adults*. Hattiesburg, MS: University of Southern Mississippi. ERIC Document Reproduction Service No. ED416380. Saatavilla: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED416380.pdf> (luettu 8.12.2010).
- Giele, Janet Z. & Elder, Glen H. Jr. (1998). Life course research: Development of a field. Teoksessa: Giele, Janet Z. & Elder, Glen H. Jr. (toim.). *Methods of life course research: Qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage, 5–27.
- Haarni, Ilka (2010). *Kolmas elämä: Aktiiviset eläkeläiset kaupungissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakkarainen, Päivi (2009). Mediaelämäkerta kertoo mediasuhteista ja sosiaalisista suhteista. Teoksessa: Hakkarainen, Päivi & Vaattovaara, Virpi (toim.). *Minun mediani: Opiskelijoiden kertomuksia mediasuhteista*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 21. Rovaniemi: Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, 13–26.
- Harwood, Jake (2007). *Understanding communication and aging: Developing knowledge and awareness*. Los Angeles: Sage Publications.
- Heikkinen, Eino (2008). Terveyden ja toimintakyvyn ylläpito edistää hyvinvointia ja parantaa elämänlaatua. Teoksessa: Leinonen, Raija & Havas, Eino (toim.). *Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu III: Fyysinen aktiivisuus iäkkäiden henkilöiden hyvinvoinnin edistäjänä*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 212. Jyväskylä, 80–88.
- Hyvönen, Pirkko (2002). *Tietoverkot ikääntyneen oppijan voimaantumisprosessissa*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto.
- Jyrkämä, Jyrki (2005). Syntynyt 1947, kuollut ...? Suuret ikäluokat ja elämäntutkulevaisuus. Teoksessa: Karisto, Antti (toim.). *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 347–363.
- Karavidas, Maria; Lim, Nicholas K. & Katsikas, Steve L. (2005). The effects of computers on older adult users. *Computers in Human Behavior* 21:5, 697–711.
- Karisto, Antti (2008). Suuret ikäluokat eläkeiässä: Esimerkki siitä, kuinka väestö vanhenee sukupolvittain. Teoksessa: Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.). *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim, 77–84.

- Kim, Ahjin & Merriam, Sharan B. (2004). Motivations for learning among older adults in a learning in retirement institute. *Educational Gerontology* 30:6, 441–455.
- Laslett, Peter (1996). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. Suffolk: MacMillan Press.
- Liikenne- ja viestintäministeriö (2009). *Liikenne ja viestintä 2013. Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2010–2013*. Ohjelmia ja strategioita 1/2009. Saatavilla: http://www.lvm.fi/c/document_library/get_file?folderId=20347&name=DLFE-9435.pdf (luettu 8.12.2010).
- Linnenbrink, Elizabeth A. (2006). Emotion research in education: Theoretical and methodological perspectives on the integration of affect, motivation, and cognition. *Educational Psychology Review* 18:4, 307–314.
- Manderbacka, Christina (2001). *Ikääntyvät kuluttajat markkinoilla. Suosituksia - kysyntää ja tarjontaa?* Stakes. Aiheita 6/2001.
- Mann, William C.; Belchior, Patricia; Tomita, Machiko R. & Kemp, Bryan J. (2005). Computer use by middle-aged and older adults with disabilities. *Technology & Disability* 17:1, 1–9.
- Matanda, Maona; Jenvey, Vickii B. & Phillips, James G. (2004). Internet use in adulthood: Loneliness, computer anxiety and education. *Behaviour Change* 21:2, 103–114.
- Niemelä, Raimo (2006). *Ikääntyneiden informaatiokäyttäytyminen: Laadullinen tutkimusarkielämän informaatiokäytännöistä ja toimintaan aktivoitumisesta*. Acta Universitatis Ouluensis, Humaniora B 74.
- Oikeusministeriö (2010). *Demokratiapolitiikan suuntaviivat. Mietintöjä ja lausuntoja 14/2010*. Helsinki: Edita Prima.
- Op't Eynde, Peter & Turner, Jeannine E. (2006). Focusing on the complexity of emotion issues in academic learning: A dynamical component system approach. *Educational Psychology Review* 18:4, 361–376.
- Parrott, W. Gerrod (2001). Emotions in social psychology: Volume overview. Teoksessa: Parrott, W. Gerrod (toim.). *Emotions in social psychology: Essential readings*. Ann Arbor: Taylor & Francis, 1–19.
- Pew Internet and American Life Project (2009). *Generations online in 2009: Pew Internet Project data memo*. Saatavilla: http://pewinternet.org/~-/media//Files/Reports/2009/PIP_Generations_2009.pdf (luettu 13.8.2010).
- Pintrich, Paul R. (2000). An achievement goal theory perspective on issues in motivation terminology, theory and research. *Contemporary Educational Psychology* 25:1, 92–104.
- Raitanen, Tarjaliisa; Hänninen, Tuomo; Pajunen, Hannu & Suutama, Timo (2004). Johdanto. Teoksessa: Raitanen, Tarjaliisa; Hänninen, Tuomo; Pajunen, Hannu & Suutama, Timo (toim.). *Geropsykologia*. Porvoo: WSOY, 7–12.
- Rosenberg, Erika L. (1998). Levels of analysis and the organization of affect. *Review of General Psychology* 2:3, 247–270.
- Rosenthal, Rita L. (2008). Older computer-literate women: Their motivations, obstacles, and paths to success. *Educational Gerontology* 34:7, 610–626.
- Sankari, Anne (2003). Tietotekniikan ihmevanhat. Teoksessa: Talja, Sanna & Tuuva, Sari (toim.). *Tietotekniikkasuhteet: Kulttuurinen näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 73–91.
- Sankari, Anne (2004). *Ikääntyviä tietoyhteiskunnassa: Kulttuuriset ajattelutavat ja sosiaalinen tila*. Jyväskylä: Minerva.
- Schauer, Thomas (2002). Internet refusers: A risk to the digital economy? Teoksessa: Stanford-Smith, Brian; Chiozza, Enrica & Edin, Mireille (toim.). *Challenges and achievements in e-business and e-work*. Amsterdam: IOS Press, 45–51.
- Selwyn, Neil (2004). The information aged: A qualitative study of older adults' use of information and communications technology. *Journal of Aging Studies* 18:4, 369–384.
- Selwyn, Neil; Gorard, Stephen & Furlong, John (2005). Whose Internet is it anyway? Exploring adults' (non)use of the internet in everyday life. *European Journal of Communication* 20:1, 5–26.
- Siegel, Daniel J. (1999). *The developing mind: How relationships and the brain interact to shape who we are*. New York: Guilford Press.
- Silver, Cynthia (2001). Older surfers. *Canadian Social Trends* 2001: 63, 9–12. Saatavilla: <http://www.statcan.gc.ca/pub/11-008-x/11-008-x2001003-eng.pdf> (luettu 18.6.2010).
- Sourbati, Maria (2009). "It could be useful, but not for me at the moment": Older people, internet access and e-public service provision. *New Media & Society* 11:7, 1083–1100.
- Tilastokeskus (2009). Internetin käytön yleisyys iän mukaan 2009, %-osuus väestöstä. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/sutivi/2009/sutivi_2009_2009-09-08_kuv_001.html (luettu 4.6.2010).

- Tilastokeskus (2010). Joka toinen suomalainen käyttää internetiä useasti päivässä. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tie_001_fi.html (luettu 29.10.2010).
- Tuorila, Helena & Kytö, Hannu (2005). *Verkkopalvelut ikääntyvien hyvinvoinnin edistäjinä*. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 5:2005. Saatavilla: http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/4714/julkaisu_2005_5_verkkopalvelut.pdf (luettu 10.8.2010).
- Turner, Julianne C.; Meyer, Debra, K. & Schweinle, Amy (2003). The importance of emotion in theories of motivation: Empirical, methodological, and theoretical considerations from a goal theory perspective. *International Journal of Educational Research* 39:4–5, 375–393.
- Vaarama, Marja & Ollila, Kati (2009). Koettu hyvinvointi ja elämänlaatu kolmannessa iässä. Teoksessa: Moisio, Pasi; Karvonen, Sakari; Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.). *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Stakes.
- Vuori, Satu & Holmlund-Rytönen, Maria (2005). 55+ people as internet users. *Marketing Intelligence & Planning* 23:1, 58–76.
- Vuorinen, Leena (2009). *Ikääntyminen maalaiskylässä*. Sosiaalipolitiikan väitöskirja. Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos. Lahti: Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan Sosiaalialan osaamiskeskus Verso.
- Wagner, Nicole; Hassanein, Khaled & Head, Milena (2010). Computer use by older adults: A multi-disciplinary review. *Computers in Human Behavior* 26:5, 870–882.
- Wentzel, Kathryn R. (2000). What is it that I'm trying to achieve? Classroom goals from a content perspective. *Contemporary Educational Psychology* 25:1, 105–115.
- Wyatt, Sally; Graham, Thomas & Terranova, Tiziana (2002). They came, they surfed, they went back to the beach: Conceptualizing use and non-use of the internet. Teoksessa: Woolgar, Steve (toim.). *Virtual society? Technology, cyberspace, reality*. Oxford: Oxford University Press, 23–40.
- Zembylas, Michalinos; Theodorou, Mamas & Pavlakis, Andreas (2008). The role of emotions in the experience of online learning: Challenges and opportunities. *Educational Media International* 45:2, 107–117.